

6. *Holosteum* L. — plevel*)

Holosteum LINNAEUS Sp. Pl. 88, 1753. — Syn.: *Meyera* ADANSON Fam. Pl. 2: 257, 1763.

Lit.: GAY J. (1845): *Holostei, Caryophyllearum Alsinearum generis monographia*. Ann. Sci. Natur. Paris, ser. 3, 4: 23-44. — EBNER H. (1924): *Keimungsphysiologie von Draba verna, Thlaspi perfoliatum, Holosteum umbellatum und Veronica hederifolia*. Österr. Bot. Z. 73: 23-41. — COODE M. J. E. (1968): *Holosteum* L. In: HEDGE I. C. et al., *Materials for a flora of Turkey XII*. Not. Roy. Bot. Gard. Edinburgh 27 (1966-1967): 211-217.

Jednoleté byliny, zřídka lysé, častěji ± hustě chlupaté, s žláznatými jednořadě vícebuněčnými chlupy. Dolní lodyžní články kratičké, proto listy na bázi ve zdánlivé přizemní růžici. Listy vstřícné, jednoduché, přisedlé. Květy v koncovém vrcholiku staženém ve zdánlivý okolík (pseudoscium), rozkvétající postupně nebo ± současně; listeny s bílým lemem. Květní obaly 5četné, volné; kališní lístky vytrvalé, korunní lístky bílé nebo narůžovělé; tyčinek 2-10 ve dvou kruzích, vyrůstajících z prsténčitého nektaria; gyneceum srostlé ze 3(-4) plodolistů, semeník svrchní, čnělky 3(-4). Plod vejcovitá tobolka otevírající se nejvýše do třetiny nejčastěji šesti ven zahnutými zuby. Semena šitkovitá s podélným hřebenitým výrůstkem na jedné straně a s podélnou rýhou ve střední části protilehlé strany. — Asi 5 druhů rostoucích od Evropy do Střední Asie a Indie, s. Afrika. — Protandr. Autogam. Anemochor.

1. *Holosteum umbellatum* L. — plevel okoličnatý

Holosteum umbellatum LINNAEUS Sp. Pl. 88, 1753. — Syn.: *Cerastium umbellatum* (L.) CRANTZ Inst. Rei Herb. 2: 401, 1766. — *Alsine umbellata* (L.) LAM. Fl. Franç. 3: 45, 1778. — *Cerastium murale* SALISB. Prodr. Stirp. 300, 1796. — *Arenaria umbellata* (L.) CLAIRV. Man. Herb. 149, 1811. — *Stellaria triandra* DE BARY Denkschr. Bot. Ges. Regensburg 1: 64, 1815.

Sivozelené byliny, řidčeji zcela lysé, častěji ± žláznatě chlupaté. Lodyh (1-)6-10(-15), vystoupavé až přímé, (2-)4-32(-39) cm vys., nevětvěné nebo zřídka málo na bázi větvené; 1-3 lodyžní články nad zdánlivou přizemní růžici listovou prodloužené, nejdelší z nich ukončen květenstvím. Listy vejčité kopinaté až kopinaté, (5-)8-19(25) mm dl., celokrajné, tupě špičaté až špičaté, tupou až staženou bázi přisedlé, lysé nebo brvitě. Květenství (1-)5-13(-19) květů zdánlivý okolík; květní stopky (2,8-)5,0-16,0(-23,0) mm dl., zprvu vzpřímené, po odkvětu nazpět odstávající až sehnuté, za plodu opět vzpřímené, lysé nebo žláznatě chlupaté; listeny asi 2 mm dl. s úzkým blanitým lemem. Kališní lístky vejčité kopinaté až kopinaté, 3,2-5,7 mm dl., špičaté, v horní třetině úzce lemované, lysé nebo žláznatě chlupaté; korunní lístky úzce obvejčité až obkopinaté, 2,2-5,1 mm dl., na vrcholu zpravidla se 3 nepravidelnými 0,5-0,7 mm dl. zuby, bílé až narůžovělé; rostliny někdy plnokvěté; tyčinek (2-)5-7(-10), prašníky 0,3-0,5 mm dl. Tobolky podlouhle vejcovité, 2,5-6,4 mm dl. Semena 0,7-0,9 mm dl., 0,4-0,7 mm šir., osemení bublinkaté, tmavě skořicově hnědé až šafránové. III-VI. Tf.

Celkové rozšíření: V mírném až meridionálním pásmu od z. Evropy a sz. Afriky po Střední Asii. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 145; AFE 1983: 84.

1a Rostliny v průměru 4-20 cm vys., lysé nebo jen střední část lodyžního článku ukončeného zdánlivým okolíkem žláznatě chlupatá; květy bílé nebo narůžovělé

. (a) subsp. *umbellatum*

b Rostliny v průměru 15-35 cm vys., hustě žláznatě chlupaté i na květních stopkách a kališních lístcích; květy vždy bílé

. (b) subsp. *viscosissimum*

(a) subsp. *umbellatum* — plevel okoličnatý pravý Tab. 21/6

Syn.: *Holosteum ciliatum* OPIZ Naturalientausch no 9: 128, 1825 p.p. — *H. umbellatum* L. β *uniflorum* OPIZ in BERTHOLD et OPIZ Oekon.-Techn. Fl. Böhm. 1/2: 507, 1836. — *H. umbellatum* L. var. *oligandrum* FENZL in LEDEB. Fl. Ross. 1: 373, 1842. — *H. heuffelii* WIERZB. Flora, Regensburg, 25: 264, 1842. — *H. umbellatum* L. var. *heuffelii* (WIERZB.) REICHENB. Ic. Fl. Germ. 5: 34, 1841. — *H. umbellatum* L. β *leianthum* TAUSCH in OTT Catal. Fl. Böhm. 9, 1851.

EXSİKÁTY: DOMIN et KRAJINA Fl. Českoslov. Exs., no 265. — Fl. Exs. Reipubl. Českoslov., no 1317. — TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 230 et 230b. — Extra fines: Fl. Rom. Exs., no 956a, b.

Rostliny nízké, v průměru jen 4-20 cm vys.; střední část lodyžního článku ukončeného zdánlivým okolíkem žláznatě chlupatá, velmi zřídka lysá. Listy velmi roztroušeně chlupaté, často brvitě, zřídka zcela lysé. Květy bílé nebo narůžovělé, výjimečně rostliny plnokvěté.

2n = 20 (ČSR: 20b. Hustop. pah.)

Variabilita: Variabilní poddruh, odchylky mají zřejmě jen hodnotu formy. Zcela lysé rostliny (popsané jako

*) Zpracoval F. Dvořák.

var. *glaberrimum* STROBL) jsou v ČR vzácné; byly sbírány např. u Domažlic, Hlubočep. Rostliny s narůžovělymi květy (popsané z Kraví hory v Brně jako var. *semicalvum* SCHUR) rostou roztroušeně po celém území. Rostliny s tyčinkami přeměněnými v korunní lístky sbíral Hora u Klince, Patočka v Brně; popsal je Pluskal od Doubravniku jako var. *pleniflorum*.

Ekologie a cenologie: Sušší neúplně zapojená travnatá místa, pole a úhory, okraje polních cest, násypy železničních tratí; na hlinitožílovitých až písčitých půdách. Ve společenstvech tříd *Sedo-Scleranthetea* a *Festuco-Bromeetea*.

Rozšíření v ČR: Roztroušeně až dosti hojně v celém termofytiku, v mezofytiku v nižších a teplejších polohách, na Českomoravské vrchovině jen na zcela okrajových místech; v oreofytiku chybí. Od nížin do podhůří (max.: Volyňské Předšumaví, Bohumilice, ca 600 m). — **Mapy:** SLAVÍK FKS 1986: 120.

T: všechny fyt. o. — M: 24a. Cheb. pán. (Horní Ves), 27. Tachov. bráz. (Nový Kramolín; Trhanov), 28f. Svojs. pah. (Šipín), 29. Doup. vrchy (Stráž nad Ohří), 30b. Rak. kotl. (Rakovník), 31a. Plz. pah. vl., 32. Křivokl., 33. Branž. hv. (Loučim; Chudenice), 35. Podbrd., 36a. Blat. (Chobot), 36b. Horaž. (Pačejov; Horažďovice), 37a. Hor. Poot. (Sušice), 37b. Suš.-horaž. váp. (Rabí; Hejná; Velké Hydčice), 37e. Volyň. Předšum. (Bohumilice), 38. Bud. pán. (České Budějovice), 39. Třeboň. pán. (rybník Rožmberk; Veselí nad Lužnicí; Soběslav), 41. Stř. Povlt., 42. Votic. pah. (Tábor; Sedlčany), 44. Mileš. střed., 45a. Loveč. střed. (Malečov; Děčín; Jedlka), 52. Ral.-bez. tab. (Bělá pod Bezdězem), 53a. Českolip. kotl. (Česká Lípa), 55a. Malosk. (Malá Skála), 56b. Jil. Podkrk. (Hostinné), 59. Orl. podh. (Náchod), 61b. Týnišť. úv. (Čestice), 62. Litomyš. pán., 63f. Českotřeb. úv. (Třebovice), 63h. Svit. úv. (Hradec nad Svitavou), 63k. Moravskotřeb. vrchy (Kochov), 64b. Jevan. ploš. (Ondřejov), 65. Kutnoh. pah. (Kaňk; Kutná Hora; Pařížov), 67. Českomor. vrch. (Staré Hory; Helenín; Dolní Smrčné; Rožná; Oslavice), 68. Mor. podh. Vysoč., 71c. Drah. podh. (Luleč; Pistovice; Cakov), 72. Zábř.-unič. úv., 73b. Hanuš. vrch. (Filipov; Sobotín), 74. Slez. pah., 76. Mor. brána, 77c. Chříby (Bělov), 78. B. Karp. les., 79. Gottw. vrchy (Napajedla), 83. Ostr. pán.

Celkové rozšíření: Severní části areálu druhu na sever po Norsko a Suffolk ve Velké Británii, přes j. Švédsko a Ukrajinu po dolní Povolží; od stř. Evropy k jihu přechází ± plynule v areál druhého poddruhu.

7. *Moenchia* EHRH. — bělička*)

Moenchia EHRHART Neues Mag. Aertzte 5: 203, 1783, nom. cons. — Syn.: *Alsinella* MOENCH Meth. Pl. 222, 1794.

Jednoleté, lysé byliny. Lísty přisedlé. Květy 4četné, jednotlivé nebo ve velmi chudokvětých viđlancech; kališní lístky 4, bylinné, s bělavým blanitým okrajem; korunní lístky 4, celistvé, celokrajné; tyčinky 4, řidčeji 8; gyneceum lyzikarpní, srostlé ze 4 plodolistů, čnělky 4. Plod tobolka otvírající se nanejvýš do $\frac{1}{3}$ 8 zuby. — 6 druhů v z. a stř. Evropě a zejména ve Středozeří. — Protogyn. Entomogam. Autogam.

*) Zpracovala M. Dvořáková.

(b) subsp. *viscosissimum* (ČELAK.) DVOŘÁK — plevel okoličnatý žláznatý

Holosteum umbellatum L. subsp. *viscosissimum* (ČELAKOVSKÝ) DVOŘÁK Scr. Fac. Sci. Natur. Univ. Purkyn. Brun.-Biol. 10: 263, 1980. — Syn.: *Holosteum umbellatum* L. var. *viscosissimum* ČELAK. S.-B. Königl. Böhm. Ges. Wiss. 1881: 387, 1882. — *H. ciliatum* OPIZ Naturalientausch no 9: 128, 1825 p.p. — *H. umbellatum* L. subsp. *glutinosum* (BIEB.) NYMAN Consp. Fl. Eur. 112, 1878 sensu auct. medioeur. — *H. umbellatum* L. var. *parcegladulosum* SCHUR Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 15/2: 138, 1877. — *H. umbellatum* L. var. *heuffleri* OBORNÝ Verh. Naturforsch. Ver. Brünn 24 (1885): 1118, 1886. — *H. umbellatum* L. subsp. *heuffelii* DOSTÁL Klíč Květ. ČR, 342, 1954 non *H. heuffelii* WIERZB.

Poznámka: *Holosteum glutinosum* (BIEB.) FISCH. et MEY. má korunní lístky 1,5-2,0× delší než kališní lístky, 8-10 tyčinek v květu, tobolku 6,5-9,0 mm dl., semena 0,8-1,4 mm dl., 0,6-1,0 mm šir. Roste od Krymu a Povolží do Střední Asie, na jihu od Malé Asie do Pákistánu.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Českoslov., no 1317.

Rostliny (8-)15-35(-39) cm vys., hustě žláznatě chlupaté i na květních stopkách a na kališních lístcích. Lísty roztroušeně chlupaté, hustě žláznatě brvitě. Květy bílé.

$2n = 20$ (ČSR: 18b. Dolnomor. úv.)

Ekologie a cenologie: Na výslunných stráních, okrajích cest. Suché půdy různých, převážně bazických substrátů (čedičové horniny, hadce, vápence), váté písky. Ve společenstvech svazů *Plantagini-Festucion ovinae* a *Koelerion glaucae*.

Rozšíření v ČR: V termofytiku; v mezofytiku pouze na půdách s odpovídajícím horninovým podkladem; převážně v nížinách, výjimečně až v suprakolinním stupni (max.: Rožná, 540 m).

T: Doup. pah. (vrch Úhošť u Kadaně), 4a. Loun. střed. (vrch Brtník u Chraberců; Most), 4b. Lab. střed. (Ústí nad Labem), 6. Džbán (Kladno), 8. Čes. kras, 9. Dol. Povlt., 10. Praž. ploš., 11. Stř. Pol., 12. Dol. Pojiz. (Radouč u Mladé Boleslavi), 14a. Bydž. pán. (Labská Chrást; Vysoké Veselí), 16. Znoj.-brn. pah., 17. Mikul. pah., 18. Jihomor. úv., 20. Jihomor. pah., 21a. Han. pah. (Olomouc). — M: 67. Českomor. vrch. (Rožná), 68. Mor. podh. Vysoč. (okolí Brna; Třebíč).

Celkové rozšíření: Od j. a jv. do stř. Evropy; s. Afrika.

Tab. 21: 1 *Arenaria grandiflora*, 1a - plod. — 2 *A. leptoclados* subsp. *viscidula*, 2a - plod. — 3 *A. leptoclados* subsp. *leptoclados*. — 4 *A. serpyllifolia* 4a - květ, 4b - plod. — 5 *A. patula*. — 6 *Holosteum umbellatum* subsp. *umbellatum*, 6a - korunní listek, 6b - plod.

